

СЕКЦІЯ 1.

ІСТОРИЧНИЙ ШЛЯХ ПРАВОСЛАВ'Я В УКРАЇНІ

ЧЕРЕЗ ГОЛГОФУ ДО ВОСКРЕСІННЯ: СТОРИЧНИЙ БІОГРАФІЙ ТА МУЧЕНИЦЬКИЙ ПОДВИГ СВЯЩЕНИКА ВОСКРЕСЕНСЬКОЇ ЦЕРКВИ С. ЗАЗИМ'Я БРОВАРСЬКОГО РАЙОНУ КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ МИХАЇЛА ПОД'ЄЛЬСЬКОГО (1878–1937)

*ієромонах Митрофан (Божко),
кандидат богослов'я (PhD), викладач,
Київська духовна академія і семінарія*

Отець Михаїл Под'єльський народився 21 травня (згідно запису в метричній книзі – 22 травня) 1878 р. в м. Ніжин Чернігівської губернії в родині священно- та церковнослужителів [3, арк. 29 зв.; 8, арк. 1]. Його дід – священник Тимофій Под'єльський служив у Стародубському повіті, а батько – диякон Стефан Под'єльський (1842 р.н.) був псаломщиком у Ніжині. Ім'я матері – Харитина Іванівна Под'єльська. В сім'ї, яка налічувала семеро дітей (шість синів та одну доньку), Михаїл був п'ятою дитиною. Старші брати – Олексій (1869 р.н.) та Стефан

(1871 р.н.) також служили псаломщиками на парафіях Чернігівської єпархії [2, арк. 39 зв., 38 зв., 230 зв.; 3, арк. 29 зв.].

Духовне зростання Михаїла почалося в Богоявленській церкві Ніжина, де служив його батько. 23 травня 1878 р. він прийняв тут таїнство Хрещення, яке звершив священник Миколай Милієвський. Хрещеним батьком був священник Митрофан Затворницький, а хрещеною матір'ю – дворянка Наталя Іванівна Заїкіна [3, арк. 29 зв., 29а]. У цьому ж храмі він почав опановувати й основи грамоти. Матеріали слідчої справи та інші анкетні дані вказують, що Михаїл закінчив три класи духовної семінарії (очевидно, Чернігівської) [4, арк. 142; 8, арк. 1, 7 зв.]. Проте «Черниговские епархиальные известия» цієї інформації не підтверджують. Вони свідчать про те, що він дійсно навчався протягом трьох років, але в Чернігівському духовному училищі – з 1889 по 1892 рр. (з них, один рік – у підготовчому класі і два роки – у першому класі) [9, 1890. №15. с. 383; 1891. №15. с. 549; 1892. №14. с. 511]. Навчання йому давалося не легко. В той же час, у «Черниговских епархиальных известиях» за 1893–1899 рр. не має жодних свідчень, що він закінчив училище і навчався в семінарії.

Подальшу біографію Михаїла Под'єльського встановити складно. Відомо, що станом на 1903 р. він проживав у Ніжині разом зі своїм батьком (тоді йому було 24 роки), не маючи ще церковного сану чи послуху [2, арк. 39 зв.]. Слід зазначити, що його батько – диякон Стефан Под'єльський – мав величезний борг перед Чернігівським єпархіальним свічковим заводом, який на 1893 р. складав 1460 руб. 86,5 коп. За несплату боргу, незважаючи на багаторазові заклики і попередження, 6–9 вересня 1893 р. він був позбавлений свого місця служіння [9, 1893. №18. с. 410]. Єпархіальні з'їзди духовенства у 1893 і 1894 рр. винесли постанови, за якими вказаний борг мав бути стягнений з о. Стефана або його спадкоємців у судовому порядку [9, 1894. №3. Приложение. с. 9; №23. Приложение. с. 11–12]. Справа ця тягнулася дуже довго, і не була близькою до завершення й станом на початок 1910 р. [9, 1910. №21. Приложение. с. 6–7]. Дана інформація дозволяє припустити, що незакінчене навчан-

ня Михаїла було пов'язане зі скрутним становищем його батька. Те, що й у достатньо зрілому віці він проживав разом з ним, нашо вхує на думку, що своєю працею він намагався виправити майнове становище, в якому опинилася його родина.

2 січня 1906 р. Михаїл отримав перше призначення по духовному відомству: виконуючий обов'язки псаломщика у Різдво-Богородичній церкві с. Припутня Борзенського повіту [9, 1906. №2. с. 44]. Хоча він прослужив тут не довго – до 16 лютого 1906 р. [9, 1906. №6. с. 199], тут почалося його зростання як церковнослужителя і майбутнього пастиря. Далі він був переведений ближче до своєї батьківщини, і ніс послух псаломщика на парафіях Ніжинського повіту: у Вознесенській церкві с. Орловки (16 лютого 1906 р. – 31 січня 1907 р.), в Успенській церкві м. Носівка (31 січня 1907 р. – 2 грудня 1910 р.) та у Петро-Павлівській церкві с. Велика Кошелівка (з 2 грудня 1910 р.) [9, 1906. №6. с. 199; 1907. №4. с. 81; 1911. №1. с. 7]. 28 квітня 1908 р. Михаїл був затверджений на посаді псаломщика [9, 1908. №10. с. 278]. Причиною того, що протягом двох років він був лише виконуючим обов'язки, була формальна відсутність у нього базової богословської освіти.

Подальше служіння Михаїла Под'єльського в межах Чернігівської єпархії з 1911 р. встановити поки не вдалося. Можна лише вказати, що між 1911 та 1917 рр. він був посвячений в сан диякона [8, арк. 7]. Це був час епохальних змін в суспільно-політичному житті країни: Перша світова війна, потім – революція і громадянська війна. Серед усього іншого, він був ознаменований кардинальним поворотом ставлення держави до Церкви. Почалося не лише моральне цькування та економічне переслідування духовенства, але й розгорнулася хвиля терору і масових убивств служителів Церкви. І в цей непростий час о. Михаїл відчув у собі покликання до священницького служіння. 1925 р. він приймає сан ієрея [8, арк. 7].

Місцями служіння о. Михаїла після священницької хіротонії були парафії в межах Прилуцької округи: с. Гнилиця (з 1961 р. – Знамянка) Турівського району (до 29 липня 1926 р.), а потім

одне за одним с. Богданівка та с. Нова Тарнавщина Бирлівського району (29 липня 1926 р. – 12 травня 1927 р.), У цей час він перебував у канонічному підпорядкуванні митрополиту Григорію (Лісовському), який керував Полтавською єпархією з жовтня 1921 р. до 16 березня 1927 р. Богослужіння звершував церковнослов'янською мовою, жодною іншою діяльністю, крім священнослужіння, не займався, ніяким майном не володів, а від громади отримував 20 крб. місячної платні [4, арк. 142–142 зв.].

12 травня 1927 р. о. Михаїл був знятий з реєстрації у Бирлівському райвиконкомі і, за повідомленням від 16 січня 1928 р., вибув з Бирлівського району невідомо куди [4, арк. 140, 142 зв.]. Проте матеріали слідчої справи вказують, що наступним місцем його служіння було с. Смош Прилуцького району (в рукописі назва села помилково вказана як «Мош»; з 1932 р. – Чернігівська обл.) [8, арк. 8]. За розпорядженням архієпископа Сергія (Гришина), який керував Полтавською єпархією з 8 травня 1928 р. до 3 квітня 1932 р. та Київською єпархією з 3 квітня 1932 р. до 9 липня 1934 р., о. Михаїл був переведений до с. Зазим'я Броварського району Київської області. Рік його переїзду за слідчою справою важко встановити однозначно: за характеристикою сільського голови та показаннями свідків обвинувачення, це сталося у 1928 р. [8, арк. 6, 9, 12, 13], за показаннями самого о. Михаїла – у 1930 р. [8, арк. 8]. В будь-якому разі, Зазим'я стало останнім населеним пунктом на шляху його пастирського служіння і місцем його сповідницького подвигу. Важливими також є свідчення, що у час чисельних розколів він зберігав єдність із канонічним єпископатом.

У с. Зазим'я о. Михаїл служив у Воскресенській церкві, яка сильно постраждала під час зазимського повстання – збройної сутички місцевих селян з чекістами та червоноармійцями навесні 1920 р. [7, с. 48–50]. Крім того, на початку 20-х рр. були експропрійовані церковнопарафіяльні будівлі, в тому числі – будинок священика. У зв'язку з цим, о. Михаїл був вимушений шукати притулок у домівках своїх прихожан. Прихистком для нього став будинок родини Литвиненків [8, арк. 9]. У цей час його сім'я складалася з трьох осіб: дружини – Серафими Іванів-

ни 1892 р.н., сина – Феодосія 1921 р.н. та тещі – Марії Павлівни Гарбуль 1862 р.н. [8, арк. 1 зв., 7].

1930 р. о. Михаїл був заарештований за «контрреволюційну діяльність» Прилуцьким РВ ДПУ, але, за власними свідченнями, засуджений не був [8, арк. 1 зв., 3, 7]. Сільський голова Зазим'я Р.Є. Косой вказував, що причиною арешту була нібито агітація проти колгоспів [8, арк. 12 зв.]. Арешт був першим знаком того, що пастирська діяльність священника викликає роздратування комуністичної влади, і миритися з цим вона не мала ніякого наміру.

У 1935 р. за ініціативи голови сільради та вчителів школи було організовано збір підписів під клопотанням про закриття Воскресенської церкви. Зрозуміло, що «волевиявлення» селян було лише приводом для влади, яка і так тримала курс на знищення Церкви. В результаті, зазимський храм було закрито. Але о. Михаїл не склав рук. Навколо нього згуртувався міцний церковний актив, який намагався захистити свою святиню і домогтися її відкриття. Відстоюючи право на повноцінне богослужбове життя, група віруючих на чолі з Устинією Литвиненко ходила навіть до прокурора Української СРР та до Центрального виконавчого комітету [8, арк. 6, 8 зв., 9 зв., 13 зв. – 14]. Проте, їхні зусилля не дали очікуваного результату.

Незважаючи на невдачу із відкриттям церкви, о. Михаїл не припинив свого пастирського служіння, а звершував богослужіння і таїнства по домівках. На них збиралося близько 20–30 осіб, іноді приїжджали навіть священники з навколишніх сіл. Крім Зазим'я о. Михаїл час від часу звершував треби в с. Пухівка, хоча свідки звинувачення вказували ще й с. Погреби [8, арк. 6–6 зв., 8 зв. – 10, 12–15 зв.].

Формально, о. Михаїл був священником без парафії, а отже – без місця роботи. Влада почала розглядати його як «нетрудовий елемент», що веде паразитичний спосіб життя. В подальшому, це стало приводом для звинувачення у дармоїдстві, бродяжництві та вимаганні грошей від трудящих. Богослужбові зібрання стали розцінюватися як згуртування антирадянських елементів,

серед яких буцімто проводиться контрреволюційна агітація проти заходів Комуністичної партії та радянської влади.

Згодом, о. Михаїлу був висунутий стандартний набір звинувачень: агітація проти колгоспу, здачі хліба державі, державної позики та податків, дезорганізація села, гальмування виконання держпланів, поширення провокаційних чуток про радянську владу, погрози Божою карою тощо. На підставі цього робився висновок, що о. Михаїл є непримиримим ворогом радянської влади [8, арк. 2 – 3, 6 – 6 зв., 9 – 14, 16 – 16 зв.]. Навіть те, що його син Феодосій дотримувався посту, в тому числі у школі, викликало роздратування директора і вчителів, оскільки, слідуючи своїм релігійним переконанням, він «згубно впливав» на школярів [8, арк. 10 зв.].

19 листопада 1937 р. священник Михаїл Под'єльський був арештований Броварським районним відділенням НКВС та утриманий під вартою у КПЗ в Броварах [8, арк. 1 зв., 7]. Під час арешту було проведено обшук, в ході якого виявлено паспорт, чашу для причастя, наперсний срібний хрест, срібний ковшик та різне листування [8, арк. 5 – 5 зв.]. Наявність вказаних речей свідчила, що заарештований насправді був діючим священником, який не залишив свого пастирського покликання. Серед іншого майна, яким він володів, було ще двоє свиней [8, арк. 6, 9]. Їх наявність, очевидно, мала свідчити про «куркульство» священника.

У день арешту було проведено допит о. Михаїла, свідків обвинувачення, а також очну ставку. Зі свідченнями проти нього виступили голова сільської ради Р.Є. Косой, директор школи П.М. Давиденко та колгоспники Є.П. Карсим і Д.П. Суботовський. З останнім було проведено й очну ставку [8, арк. 12, 10, 9, 13, 15]. Як це не дивно, але Д.П. Суботовський належав до роду архієпископа Павла (Суботовського, 1771 – 1832), коштом якого було збудовано церкву в Зазим'ї [7, с. 18]. Під час допитів та очної ставки о. Михаїл не визнав себе винним по жодному із звинувачень. Разом з тим, він не вказав жодного імені священників чи прихожан, з якими мав справу. Ним було згадано лише ім'я Устинії Литвиненко, яка збирала підписи на відкриття церк-

ви [8, арк. 8–8 зв., 15–15 зв.]. Але в цьому випадку, вона була і так добре відома місцевій владі, тим більше, що саме в її родині проживав священик.

20 листопада 1937 р., в результаті слідства, проведеного за один день, о. Михаїл був «викритий у контрреволюційній діяльності», а його соціальна небезпечність вважалася доведеною. Показово, що, незважаючи на наявність вилучених при обшуку листів, у звинувачувальному висновку вказувалося, що речових доказів по справі немає. Далі начальник Броварського РВ НКВС лейтенант держбезпеки Виговський передав справу на розгляд Трійки, а прокурор Броварського району Грінберг санкціонував утримання о. Михаїла у Київській тюрмі [8, арк. 16 – 17, 3].

Доля ієрея Михаїла Под'єльського була вирішена того ж дня, 20 листопада. На підставі статті 54-10 Кримінального Кодексу УРСР, Трійка при Київському обласному управлінні НКВС УРСР винесла вирок: священика – розстріляти, а особисте майно – конфіскувати. До його виконання о. Михаїлу довелося чекати цілий тиждень: його життя було насильницьки обірвано 27 листопада 1937 р. о 24 годині [8, арк. 19 – 20]. Ймовірним місцем поховання стала ділянка «спеціального призначення» у Биківнянському лісі, яка служить сьогодні братською могилою десяткам тисяч жертв сталінських репресій. Так скінчився повний сповідництва і самопожертви земний шлях о. Михаїла, який після смерті приєднався до сонму тих, хто не відрікся від Христа і пішов заради Нього до самого кінця, не шкодуючи власного життя.

Повернення імені священика Михаїла Под'єльського до нащадків почалося тоді, коли народ став звільнятися від пут атеїстичного режиму. 21 квітня 1989 р. о. Михаїл був реабілітований Прокуратурою Київської області [8, арк. 21]. 2007 р. його ім'я з короткою біографічною довідкою сплигло у другому томі збірника «Реабілітовані історією» по Київській області [5, с. 234]. Згодом, ця інформація привернула увагу дослідника церковного життя с. Зазим'я прот. Анатолія Слинька, який почав досліджувати останні роки життя загиблого священика і повертати його

ім'я до пам'яті своїх односельців [7, с. 51 – 57; 6]. З тих пір у селі проводяться вечори пам'яті та інші духовно-просвітницькі заходи для вшанування мученицького подвигу о. Михаїла, а в Биківнянському лісі – традиційні панахиди за постраждалим та тими, з ким він розділив свою участь.

4 лютого 2021 р. відбулося засідання Комісії з канонізації сповідників Бориспільської єпархії, яка розглянула справу священика Михаїла Под'єльського та почала готувати матеріали для подання Священному Синоду Української Православної Церкви [1].

Список використаних джерел:

1. Відбулося засідання комісії у справах канонізації сповідників Бориспільської єпархії. Бориспільська єпархія: веб-сайт. URL: <http://boryspil-eparchy.org/index.php/news/679-відділи-єпархії/5199-2021-02-04-20-29-02.html> (дата звернення: 06.02.2021).
2. Державний архів Чернігівський області. Фонд 679: Чернігівська духовна консисторія. Опис 3. Справа 8.
3. Державний архів Чернігівський області. Фонд 679: Чернігівська духовна консисторія. Опис 19. Справа 287.
4. Державний архів Чернігівський області. Фонд Р-5446: Адміністративний відділ виконавчого комітету Прилуцької окружної ради робітничих, селянських і червоноармійських депутатів. Опис 1. Справа 97.
5. Реабілітовані історією. Київська область. Книга друга. К.: Основа, 2007. 1040 с.
6. Слинько А., прот. Мученицький подвиг о. Михаїла Под'єльського (1878–1937), священика с. Зазим'є на Броварщині // Церква мучеників: гоніння на віру та Церкву у XX столітті: матеріали Міжнар. наук. конф. (К., 6 – 7 лютого 2020 р.) / упоряд. С. В. Шумило; відп. ред. прот. В. Савельєв. К.: Видавничий відділ Української Православної Церкви, 2020. С.115 – 118.
7. Слинько А., свящ. Зазимський храм: Історичне дослідження про Свято-Воскресенський храм в селі Зазим'є. Зазим'є, 2015. 100 с.
8. Центральний державний архів громадських об'єднань України. Фонд 263: Особи, репресовані органами ДПУ–НКВС–КДБ у 1920 – 1950-ті роки по м. Києву та Київській області. Опис 1. Справа 62714.
9. Черниговские епархиальные известия. Часть официальная. 1890. №15; 1891. №15; 1892. №14; 1893. №18; 1894. №№3, 23; 1906. №№2, 6; 1907. №4; 1908. №10; 1910. №21; 1911. №1.